

Barbara Forysiewicz
Małgorzata Polakowska

TEATR

jako kulturotechnika
w socjoterapii

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

TEATR

jako kulturotechnika
w socjoterapii

Barbara Forysiewicz
Małgorzata Polakowska

TEATR

jako kulturotechnika
w socjoterapii

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Gdańsk 2020

Recenzenci
dr hab. Joanna Ostrowska, prof. UAM

Redaktor Wydawnictwa
Izabela Pałasz-Alwasiak

Projekt okładki i stron tytułowych
Nadia Issa

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja sfinansowana ze środków
Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Gdańskiego

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-109-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel.: 58 523 11 37, 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
www.wyd.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: www.kiw.ug.edu.pl

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. 58 523 14 49

SPIS TREŚCI

Wstęp (Barbara Forysiewicz)	7
Teatr Forum w profilaktyce zagrożeń społecznych wśród nastoletniej młodzieży i w socjoterapii (Barbara Forysiewicz)	15
Opis spektakli zrealizowanych w konwencji Teatru Forum	15
Treść spektakli	16
Realizacja spektakli – informacje ogólne	20
Augusto Boal i idea Teatru Forum	26
Drama i Teatr Forum w pracy pedagoga	29
Teatr Forum w diagnozie pedagogicznej i socjoterapii	35
Podsumowanie	43
Skazani na Becketta. Teatroterapia w resocjalizacji osadzonych w Zakładzie Karnym w Gdańsku-Przeróbce (Małgorzata Polakowska)	47
Zakład Karny Gdańsk-Przeróbka jako instytucja resocjalizacyjna	47
Teatr i terapia przez sztukę w oddziaływaniach resocjalizacyjnych	51
Cel badań	55
Rick Cluchey – więzień, który został aktorem	56
Koncepcja działania warsztatowego	61

Realizacja projektu	67
Ewaluacja	91
Teatr Forum – od teorii do praktyki.	
Rozmowa Barbary Forsiewicz z Małgorzatą Polakowską	107
Zakończenie	115
Bibliografia	119
Spis tabel	121

WSTĘP

Barbara Forysiewicz

Niniejsza publikacja ukazuje możliwości stosowania praktyk teatralnych jako kulturotechniki stanowiącej (w swym wychowawczym aspekcie) wsparcie w procesach socjoterapeutycznych. Barbara Forysiewicz i Małgorzata Polakowska zwracają uwagę na wartość kultury artystycznej (w szczególności sztuki scenicznej w przestrzeni społecznej), odkrywają przed czytelnikiem jej szersze znaczenie, nieograniczone jedynie do funkcji kompensacyjnej czy estetycznej. Pojęcie kulturotechniki odnosi się do działań (i ich efektów) w obrębie określonych obszarów kultury na rzecz kształtowania właściwych postaw społecznych. Autorki koncentrują się na dwóch możliwościach wykorzystania teatru jako kulturotechniki: na działaniach wspierających procesy resocjalizacyjne osób dorosłych oraz na zajęciach wzmacniających procesy wychowawcze nastoletniej młodzieży.

Czesław Czapów i Stanisław Jedlewski wskazują na „trzy resocjalizacyjne formy kulturotechniki: uczenie się, pracę i rekreację”¹. Z informacji zebranych przez Małgorzatę Polakowską wynika, że wszystkie z wymienionych form, chociaż w różnym stopniu, są obecne w codziennym życiu osadzonych w Zakładzie Karnym Gdańsk-Przeróbka, na terenie którego autorka realizowała projekt pt. *Skazani na Becketta*. Więźniowie z gdańskiej Przeróbki mają możliwość podjęcia pracy zarobkowej lub wolontariatu, dzięki czemu kształtują się w nich

¹ W. Woźniak, *Oddziaływania kulturotechniczne w resocjalizacji*, „Wokół kultury” 2015, nr 4 (24), wydanie internetowe: <http://www.stowarzyszeniefidestratio.pl/Presentations0/2015-4-16Wozniak.pdf> [dostęp: 05.08.2019].

świadomość wartości pracy. Niektórzy wykazują chęć i gotowość do podjęcia nauki. Potrzeba sportu i rekreacji także zdaje się zaspokajana. „W zakładach kar-nych, w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich, sport przenika się wzajemnie z rekreacją, turystyką, a to wszystko służy nie tylko rozwojowi kultury fizycznej, bo przecież ważny jest też wypoczynek, a turystyka spełnia także funkcje poznawcze”². Uczestnicy omówionego w artykule Małgorzaty Polakowskiej projektu nisko ocenili ofertę sportowo-rekreacyjną ZK, doceniając przy tym możliwość wzięcia udziału w zajęciach teatralnych. Praca nad spektaklem, jako proces złożony z czynności wymagających dyscypliny, odpowiedzialności za grupę warsztatową, współpracy, konsekwencji, dobrej komunikacji, a także życzliwości, cierpliwości, opanowania itp., okazała się realizować wszystkie z wcześniej wymienionych aspektów kulturotechniki. W procesach socjoterapeutycznych kulturotechnika znajduje swoje zastosowanie również w obszarze religijno-duchowym, np. osadzeni w ZK „Przeróbka” mają do dyspozycji kaplicę rzymskokatolicką, mogą uczestniczyć w nabożeństwach i liczyć na duchowe wsparcie ze strony kapelana.

Szczególnie ciekawa z uwagi na przedmiot niniejszej publikacji jest relacja między kulturotechniką a potencjałem twórczym. Według Waldemara Wózniaka „potencjał twórczy wyraża się w odpowiednim sposobie myślenia i działania, tj. heurystycznym (np. analiza treści, wybór treści), a nie algorytmicznym (np. odtwarzanie, przekazywanie zapamiętanych treści, wykonywanie operacji w danej kolejności), dywergencyjnym (umiejętność znalezienia różnych dróg wyjścia, wielu możliwości rozwiązania problemu), a nie konwergencyjnym (trzymanie się jednej drogi wyjścia, postępowanie wg przygotowanego schematu)”³. Opisana w artykule Małgorzaty Polakowskiej praca nad realizacją spektaklu z udziałem więźniów, a także analiza możliwości wykorzystania Teatru Forum⁴ w procesie rozwijania kompetencji społecznych młodzieży,

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ Teatr Forum to idea i metoda Augusto Boala stosowana przez tegoż twórcę w pracy resocjalizacyjnej opartej na dramie i improwizowanym działaniu teatralnym. Z uwagi na klarowność prowadzonego wywodu zróżnicowany został zapis określenia „Teatr Forum”: pisane wielkimi literami odnosi się do idei Boala. W odniesieniu do współczesnych realizacji spektakli opartych na metodzie brazylijskiego reżysera wprowadzone zostały zapisy: „teatr forum”, „spektakl forum”, „forum”.

przeciwdziałania przemocy i zapobiegania m.in. wykluczeniu z grupy rówieśniczej przedstawione w artykule Barbary Forysiewicz ukazują, że podczas działań socjoterapeutycznych z wykorzystaniem teatru jako kulturotechniki uobecniają się heurystyczny i dywergencyjny sposób myślenia. Warto w tym miejscu nadmienić, że szczególnym atutem działań socjoterapeutycznych opartych na idei Augusto Boala jest „metodyczne oparcie w procesach uczenia (a właściwie reedukacji) ze szczególnym zastosowaniem mechanizmu konfliktu wewnętrznego, stwarzającego jednostce możliwości dokonania wyboru między negatywnym a pozytywnym zachowaniem. [...] Określanie przyczyn (zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych), uwarunkowań oraz objawów zachowań”⁵.

Oba składające się na niniejszą publikację artykuły stanowią spójną całość w kontekście możliwości zastosowania teatru jako kulturotechniki w procesach socjoterapeutycznych opartych na korelacji działań terapeutycznych i wychowawczo-edukacyjnych.

Artykuł Małgorzaty Polakowskiej stanowi fragment jej rozprawy magisterskiej, napisanej pod kierunkiem Barbary Forysiewicz na kulturoznawstwie na Uniwersytecie Gdańskim w 2013 r. Jako studentka specjalności komunikacja kulturowa, autorka szczególnie interesowała się dialogiem i współdziałaniem z osobami zagrożonymi wykluczeniem społecznym. Zanim przystąpiła do realizacji projektu w zakładzie karnym na gdańskiej Przeróbce, czego pokłosiem jest fragment niniejszej publikacji, działała wśród młodzieży o szczególnych wymaganiach wychowawczych. Projekt *Skazani na Becketta* nie był więc animacyjno-artystycznym debiutem Polakowskiej, ani też ostatnim przejawem socjoterapeutycznego powołania, które autorka nadal z powodzeniem realizuje z osobami bezdomnymi oraz poprzez spektakle oparte na Boalowskim Teatrze Forum adresowane do nastoletniej młodzieży. Doświadczenie w pracy metodą Augusto Boala, obycie ze sceną, z pracą aktora i reżysera zdobywała dzięki współpracy z animatorką kultury i inscenizatorką Ewą Ignaczak, początkowo w Sopotckiej Scenie Off de Bicz, następnie w Teatrze Gdynia Główna. Bezcenny okazał się udział autorki w warsztatach teatralnych prowadzonych przez Ewę Ignaczak, wówczas dyrektorkę sopockiego teatru,

⁵ Krzysztof Wilski, *Resocjalizacja a socjoterapia*, Holis Centrum Rozwoju: http://holis.com.pl/artykuly/resocjalizacja_a_socjoterapia-Krzysztof_Wilski.pdf [dostęp: 05.08.2019].

a także liczne przeprowadzone z nią rozmowy na potrzeby napisania pracy licencjackiej⁶. W realizacji projektu *Skazani na Becketta* Polakowska współpracowała z aktorką Idą Bocian. Korzystając z jej doświadczenia, wzbogacała wiedzę i zdobywała umiejętności niezbędne w pracy socjoterapeuty, który czyni z teatru narzędzie swej pracy.

Przedstawione w artykule działanie opierało się na połączeniu formy warsztatowej z artystyczną realizacją spektaklu. W całości stanowiło materiał wykorzystany w późniejszym badaniu wpływu działań teatralno-resocjalizacyjnych na zmiany tożsamości skazanych. W analizie problemu autorka posłużyła się metodą studium przypadku, jego przedmiotem uczyniła zmiany w zakresie badanych zmiennych. „Za zmienną niezależną przyjęła twórczą realizację spektaklu wg sztuki Samuela Becketta pt. *Czekając na Godota*. Jej wskaźnikami była aktywność uczestników oraz powstałe kompozycje sceniczne. Zmienną zależną stanowiła tożsamość więźniów biorących udział w projekcie, jej wskaźnikami były samowiedza i samoświadomość uczestników, określone na podstawie obserwacji i wypowiedzi osadzonych w ZK Przeróbka”⁷. Wykorzystano następujące techniki jakościowe: pogłębione wywiady ustrukturalizowane i obserwację uczestniczącą. „Strukturalizacji wywiadów służyły nie tylko zagadnienia odkrywane w ich toku, ale również proces zapoznawania się z tekstami dotyczącymi obszaru badań. Do nieformalnych metod ewaluacji należały pogadanki, rozmowy, dyskusje, notatki, audycje radiowe, prowadzenie dokumentacji, zbieranie opinii skazanych o programie, rozmowy indywidualne. Techniką pomocniczą była obserwacja procesu kreacji. Polakowska, mimo przyjętej początkowo postawy nienarzucającego swojej obecności obserwatora, z czasem zaczęła brać czynny udział w inicjowanych zadaniach. W toku swobodnych interakcji z uczestnikami warsztatów, a także z prowadzącą zajęcia, zebrała przydatne informacje dotyczące refleksji i uczuć towarzyszących kreacji

⁶ M. Polakowska, *Aktorem myśli lepienie. O metodzie pracy z aktorem Ewy Ignaczak*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem Barbary Forsyewicz, Kulturoznawstwo, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Gdański, 2009.

⁷ M. Polakowska, *Skazani na Becketta. Teatrotterapia w resocjalizacji osadzonych w Zakładzie Karnym w Gdańsku-Przeróbce*, praca magisterska napisana pod kierunkiem Barbary Forsyewicz, Kulturoznawstwo, Wydział Filologiczny, Uniwersytet Gdański, 2013, s. 5.

artystycznej. Wyniki badań⁸ ujawniły pozytywny wpływ tego rodzaju aktywności na zachowanie skazanych. Trudno natomiast jednoznacznie określić trwałość tejsz zmiany. Podobnie jak w wypadku oddziaływania na młodzież spektakli realizowanych w konwencji Teatru Forum.

Teatr Forum to zjawisko, które było niejednokrotnie poddawane analizom teatrologicznym, wykazującym wzajemne zależności pomiędzy ideą Augusto Boala a teoriami innych wybitnych twórców teatru (Antonin Artaud, Konstantin Stanisławski, Bertolt Brecht, Jerzy Grotowski i in.), którzy także dostrzegali w sztuce scenicznej potencjał wykraczający poza dostarczanie widzowi czystej rozrywki lub dawanie mu możliwości zaspokajania potrzeby doświadczenia estetycznego. W opracowaniach dotyczących teatralnych koncepcji Augusto Boala często zwraca się uwagę na interakcję pomiędzy aktorem a widzem, na obecność refleksji i dyskusji na tematy aktualne dla uczestników forum, jednak wciąż brakuje obszernej analizy wartości społecznej, jaką niesie za sobą tego typu działanie.

Barbara Forsiewicz, jako badaczka form teatralnych i absolwentka studiów podyplomowych w zakresie terapii pedagogicznej, postanowiła przyjrzeć się bliżej fenomenowi Teatru Forum w celu określenia jego możliwości wychowawczych i terapeutycznych. Jej zamiarem było uzyskanie odpowiedzi na pytania: czy działania podejmowane w konwencji forum mogą stanowić narzędzie diagnostyczne dla nauczycieli w profilaktyce zagrożeń społecznych wśród nastoletnich uczniów, a także czy w sytuacji wystąpienia problemu spektakl forum może stanowić wartościowe wsparcie dla działań terapeutycznych. Odpowiedź na powyższe pytania zdaje się oczywista w odniesieniu do publikacji wskazujących na rezultaty pracy z młodzieżą z wykorzystaniem metody dramy oraz do doświadczeń pedagogów. Jarosław Rebeliński – reżyser teatralny, realizator kilkunastu spektakli forum – zauważył, że ta specyficzna forma teatru dyskusyjnego i interwencyjnego „powoduje zmiany w percepcji młodzieży w związku z problemem, jaki był poruszany w spektaklu. We wszystkich ankietach ewaluacyjnych, jakie zostały przeprowadzone przez fundację Drama

⁸ Ewaluacja oparta na modelu Davida Hawkinsa i Britt Netherhood: J.D. Hawkins, B. Netherhood, *Podręcznik ewaluacji programów profilaktycznych: nadużywanie substancji uzależniających i inne problemy społeczne*, Olsztyn 1994, s. 24.

Way po spektaklach forumowych, było to mocno podkreślone⁹. Fakt ten stał się dla Barbary Forsiewicz główną inspiracją do podjęcia głębszej analizy zagadnienia Teatru Forum w kontekście jego wartości społecznej.

Celem artykułu pt. *Teatr Forum w profilaktyce zagrożeń społecznych wśród nastoletniej młodzieży i w socjoterapii* jest przedstawienie możliwości pedagogicznych i socjologicznych, jakie się wiążą z uczestnictwem młodzieży w spektaklach forum, ukazanie wieloaspektowości w oglądzie i diagnozie problemów związanych z wychowaniem i postawami społecznymi współczesnych nastolatków, wreszcie zaprezentowanie metody Boala jako narzędzia wspierającego pedagogów, nauczycieli i wychowawców w pracy terapeutycznej.

W swoim artykule autorka odwołuje się do publikacji dotyczących koncepcji teatralnych Augusto Boala i publikacji z obszaru nauk społecznych. Źródłem szczególnie istotnych w realizacji tematu informacji okazały się obserwacje uczestniczące przeprowadzone podczas spektakli forum realizowanych na oruńskiej scenie Gdańskiego Archipelagu Kultury oraz w Teatrze Gdynia Główna. Przedmiot analizy dokonanej przez autorkę stanowiły przede wszystkim: recepcja spektakli, zaangażowanie widzów-uczestników w dyskusję oraz w kluczowy dla forum moment transformacji, jak również sposób scenicznego prezentowania problemu i kreacja postaci. Spośród obserwowanych spektakli autorka wybrała trzy, które łączy problem przemocy w środowisku szkolnym i powiązane z nim wykluczenie z grupy rówieśniczej. W każdej z omawianych realizacji zagadnienie opresji zostaje ukazane w różnych kontekstach, tym samym splatając sieć wielu powiązań, konsekwencji i uwarunkowań sytuacyjnych.

Spektakl *(W)inny* w reż. Małgorzaty Polakowskiej dotyka zjawiska przemocy w kontekście ksenofobii, porusza problemy: kształtowania opinii publicznej przez media, konsekwencji bezrefleksyjnego ulegania stereotypom, bezradności i niezrozumienia. W *ProfiLove* Małgorzaty Polakowskiej opresja łączy się z niezaspokojoną potrzebą bliskości, brakiem zrozumienia, strachem i uległością. W spektaklu *Klatka* w reż. Jarosława Rebelińskiego wykluczenie z grupy rówieśniczej jest efektem niesprawiedliwego osądu i zemsty.

⁹ Informacja własna: korespondencja e-mailowa z Jarosławem Rebelińskim z dnia 02.01.2019.

Podstawą przeprowadzonej przez autorkę analizy były spektakle zazwyczaj realizowane, w przeciwieństwie do innych alternatywnych działań teatralnych (stricte artystycznych), w jednej, stałej przestrzeni. Mają charakter projektu, a zatem cechuje je otwartość na zmiany. Ich przebieg zaś w znacznej mierze zależy od aktywności i zaangażowania widzów-uczestników. Jedną z cech charakterystycznych Teatru Forum jest brak scenariusza, który narzucałby realizatorom gotowe rozwiązania sceniczne, ograniczając tym samym potencjał twórczy zaangażowanych w przebieg spektaklu widzów-uczestników czy aktorów amatorów. Miejsce scenariusza zajmuje zarys sytuacyjny stanowiący oś konstrukcyjną – niezbędny szkielet artystycznego dzieła, którego wygląd będzie zależał od kreatywności i pomysłowości uczestników. Sprawia to, że w spektaklach forum trudno upatrywać skończonych, zamkniętych i niezmiennych form, ale postrzega się je w kategorii projektów, prac warsztatowych, tworów ulotnych o niepowtarzalnym przebiegu.

W celu zapoznania czytelnika z treścią analizowanego materiału Barbara Forysiewicz rozpoczyna swój wywód od opisu wskazanych wyżej spektakli. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że we wszystkich analizowanych przedstawieniach wykazano się dbałością o jedność charakteru bohatera. Jeśli ulega on niewielkiej zmianie, to wyłącznie pod wpływem silnego czynnika zewnętrznego. W opisanych spektaklach nie ma miejsca na nieuzasadnione działania, zbędne słowa czy nieznaczące, przypadkowe gesty. Każdy element jest integralną częścią scenicznego obrazu i zasługuje na uwzględnienie w analizie przedstawienia.

Publikację wieńczy tekst będący wspólną pracą autorek – rozmowa Barbary Forysiewicz z Małgorzatą Polakowską, teoretyka z praktykiem, na temat możliwości stosowania Teatru Forum jako metody wspierania procesów socjoterapeutycznych.

TEATR FORUM W PROFILAKTYCE ZAGROŻEŃ SPOŁECZNYCH WŚRÓD NASTOLETNIJ MŁODZIEŻY I W SOCJOTERAPII

Barbara Forysiewicz

OPIS SPEKTAKLI ZREALIZOWANYCH W KONWENCJI TEATRU FORUM

Tabela 1. Ogólna charakterystyka spektakli (oprac. własne)

	<i>(W)INNY</i>	<i>PROFILOVE</i>	<i>KLATKA</i>
Cel	wywołanie refleksji na temat doświadczeń imigrantów	wywołanie refleksji nad konsekwencjami bezmyślnego korzystania z nowych mediów (internet, smartfon)	
Problem wiodący	Przemoc		
		cyberprzemoc, prześladowanie, stalking	wykluczenie z grupy rówieśniczej
Problemy poboczne	wykluczenie z grupy rówieśniczej		wpływ relacji rodzinnych na postępowanie nastolatka
	konsekwencje nagłej i wymuszonej zmiany sytuacji życiowej		
	nietolerancja i agresja wynikające z uprzedzeń oraz niewiedzy, znaczenie różnic kulturowych, akulturacja	budowanie relacji rówieśniczych, skutki bezmyślnego korzystania z nowych mediów	

	<i>(W)INNY</i>	<i>PROFILOVE</i>	<i>KLATKA</i>
Czynniki mające szczególnie ważny wpływ na odbiór spektaklu	obsadzenie w jednej z głównych ról prawdziwego uchodźcy	Objawy zespołu Aspergera ¹ u jednej z postaci spektaklu	–

TRZEŚĆ SPEKTAKLI

W(inny), reż. i Dżoker: Małgorzata Polakowska, Teatr Gdynia Główna

Do szkoły, w której się uczy Michał, zostaje przyjęty Ibrahim – uchodźca z Bliskiego Wschodu, wyznawca islamu. Nowy uczeń nie posługuje się językiem polskim, nie zna polskich tradycji i zwyczajów. Na apelu jest przez Michała witany chlebem i solą. W otwartej walizce (nasuwającej skojarzenia z podróżą czy migracją), z której Michał wyciąga i przekazuje nowemu koledze przedmioty związane z polskością, znajdują się m.in.: duże, otoczone świecącymi lampkami zdjęcie Jana Pawła II i symbol chrześcijaństwa – krzyż. Michał podaje Ibrahimowi przedmioty, nie objaśniając ich znaczenia i wartości dla przedstawiciela polskiej kultury. Kiedy muzułmanin dostaje do ręki krzyż, rzuca go na podłogę. Obserwatorzy uznają ten gest za obrazę uczuć religijnych i świętokradztwo.

Na jednej z przerw międzylekcyjnych Michał je drugie śniadanie razem z Piotrem. Przysiada się do nich Ibrahim, odwija z papieru bułkę i częstuje nią kolegów. Następnie bez słowa wyjaśnienia bierze sobie po kawałku jedzenia ze śniadaniówek kolegów. Michał jest oburzony zachowaniem cudzoziemca i wybuchu złością. Piotr pragnie załagodzić sytuację, pyta (po angielsku) Ibrahima o to, czy w jego kulturze jest taki zwyczaj. Ibrahim tłumaczy, że w jego kraju wszyscy dzielą się między sobą posiłkiem. Piotr objaśnia, że w Polsce takie zachowanie jest akceptowane jedynie wśród członków najbliższej rodziny.

¹ Cechy zespołu Aspergera ujawniane przez bohatera spektaklu: niezbornosć ruchowa, fiksacje, brak abstrakcyjnego myślenia, włączanie się do rozmowy przy jednoczesnym ignorowaniu osób prowadzących dialog – jednoczesne mówienie.

Nie można wziąć jedzenia należącego do drugiej osoby, jeśli ona sama nim nie poczęstuje. Ibrahim sprawia wrażenie otwartego na poznawanie kultury, w której będzie musiał nauczyć się żyć.

Po powrocie ze szkoły Michał zastaje ojca (jedyne go opiekuna) siedzącego przy radioodbiorniku (w tle nakładają się na siebie komunikaty medialne o atakach terrorystycznych). Ojciec każe synowi słuchać wiadomości, z których jednoznacznie wynika, że ludność islamska jest odpowiedzialna za śmierć wielu niewinnych przedstawicieli kultury Zachodu. Dlatego ojciec Michała jest przeciwny przyjmowaniu uchodźców w granice Polski. Przestrzega syna przed okazywaniem sympatii muzułmanom, pokazuje mu strzelbę dziadka. Wpaja Michałowi, że każdego muzułmanina powinien traktować jak wroga.

Nazajutrz w szkole Michał, gestami i spojrzeniami, próbuje zwrócić na siebie uwagę Angeliki. Zauważa to Piotr. Namawia kolegę, aby do niej podszedł i porozmawiał, ale Michał jest nieśmiały. Tymczasem do dziewczyny podchodzi Ibrahim. Po krótkiej rozmowie dostaje od niej numer telefonu. Ta sytuacja pogłębia negatywne postrzeżenie Ibrahima przez Michała. Ibrahim, chcąc uniknąć konfliktu, proponuje Michałowi lekcję nawiązywania znajomości z dziewczynami, ale ten odmawia. Ibrahim odchodzi z Piotrem. Bohater spektaklu nie dołącza do kolegów m.in. z uwagi na brak znajomości języka angielskiego.

W dniu wolnym od zajęć szkolnych Ibrahim próbuje poprawić swoją sytuację finansową, śpiewając na ulicy. Mijają go Michał i jego ojciec. Ibrahim rozpoznaje kolegę i mówi do niego „cześć”. Ojciec wyraża swoje oburzenie i rozczarowanie faktem, że jego syn koleguje się z „ciapatym”. Po dopuszczeniu się przemocy słownej wobec Ibrahima kopie, a następnie zabiera ze sobą jego walizkę, do której przechodnie wrzucali pieniądze. Cała sytuacja sprawia, że Ibrahimowi przypomina się wojna, ogarnia go lęk.

Następnego dnia Michał przynosi do szkoły walizkę Ibrahima. Chce go przeprosić za wcześniejsze zachowanie ojca i swoją bezradność. Zbliży się do kolegi od tyłu i niezauważony dotyka jego ramienia. Przestraszony Ibrahim atakuje Michała.

ProfiLove, reż.: Małgorzata Polakowska, Dżoker: Jacek Panek,
Teatr Gdynia Główna

Na skutek kataklizmu piętnastoletnia Kamila zostaje pozbawiona domu. Rodzice dziewczyny decydują się zamieszkać wraz córką u krewnych. Kamila rozpoczyna naukę w nowej szkole. Z dala od swoich znajomych czuje się samotna i zagubiona. Na korytarzu, przed pierwszą lekcją poznaje Witka. Zwraca się do chłopca z pytaniem, czy wie, gdzie znajduje się sala, do której powinna się udać. Witek – samotny, wykluczony z grupy rówieśniczej jako „dziwny” – uznaje pytanie Kamili za próbę nawiązania kontaktu. Jest pewny, że dziewczyna jest nim zainteresowana. Chłopak postanawia nawiązać znajomość, dowiedzieć się czegoś więcej o nowej koleżance. Ich rozmowę przerywa Ewelina. Przedstawia się Kamili jako przewodnicząca szkoły i wyjaśnia, że jej zadaniem jest służyć pomocą wszystkim uczniom. Zapewnia Kamilę, że w razie jakichkolwiek kłopotów zawsze może się do niej zwrócić. Witek ignoruje Ewelinę i dalej mówi do Kamili. Chcąc zakończyć tę rozmowę, dziewczyna umawia się z nim na kontakt za pośrednictwem Facebooka. Ewelina ostrzega Kamilę przed Witkiem, uzasadniając, że „z nim jest coś nie tak”.

Kamila i Witek rozmawiają w sieci. Witek zauważa, że Kamila nie ma zdjęcia profilowego i próbuje namówić koleżankę, by pozwoliła mu się sfotografować. Dodaje, że fotografia to jego hobby. Kamila nie może się zdecydować. Nie jest zadowolona ze swojej urody. Uważa, że jest nefotogeniczna. Po namowie Witka wysłała mu swoje zdjęcie ze zjazdu wielbicieli komiksu, animacji i gier komputerowych. Na fotografii kostium Kamili ma spory dekolt. Witek uznaje, że skoro dziewczyna wysłała mu (jak sam to określił) tak odważne zdjęcie, to na pewno jest zainteresowana czymś więcej niż tylko koleżeńską pogawędką. Umawia się z nią w kawiarni przy szkole. Dla Kamili to zwykłe spotkanie, które może zaowocuje miłą znajomością, dla Witka to randka.

Kamila i Witek spotykają się w kawiarni i rozmawiają o swoich zainteresowaniach. Kamila zgadza się, chociaż bez przekonania, na to, by Witek ją sfotografował. Akurat ma na sobie wcześniejszy kostium. W rewanżu chłopiec obiecuje Kamili wysłać swoje zdjęcia. Wraca do domu, fotografuje swoje genitalia i wysłał zdjęcia koleżance. Tym samym zniechęca ją do siebie. Dziewczyna

zaczyna podejrzewać, że Witek nie jest taki, jaki wydawał się jej na początku. Zauważa też, że faktycznie, tak jak mówiła Ewelina, coś (nie umie dokładnie określić co) jest z nim nie w porządku.

Nazajutrz w szkole Witek podchodzi do Kamili i pyta, jak jej się podobały zdjęcia i dlaczego ich nie skomentowała. Kamila odpowiada wymijająco, że nie ma czasu, ucieka. Tego samego dnia spotyka się z Eweliną i pokazuje jej zdjęcia od Witka. Za namową koleżanki publikuje je na profilu klasowym. Witek czuje się skrzywdzony i postanawia się zemścić. Publikuje zdjęcie Kamili wraz z ofertą usług seksualnych. Komentarze i odpowiedzi na ogłoszenie zawstydzają dziewczynę. Ma żal do Witka i czuje się skrzywdzona.

Klatka, reż. i Dżoker: Jarosław Rebeliński, Scena Teatralna GAK, Gdańsk-Orunia

Oparty na autentycznych wydarzeniach spektakl przedstawia sytuację nastolatki, która doświadcza wykluczenia z grupy rówieśniczej i upokorzenia. Bohaterką jest Zuza. Nastolatka wychowuje się w pełnej rodzinie. Ojciec prowadzi dom, matka realizuje się zawodowo jako urzędniczka bankowa. Starsza siostra Zuzy studiuje prawo. Rodzice są z niej dumni i często stawiają ją młodszej córce za wzór. Relacje rodzinne nie są idealne. Rodzina spędza razem niewiele czasu ze względu na pracę matki. Okazją do rozmowy są wspólne obiady, ale najczęściej rozmowa zmienia się w kłótnię. W szkole Zuza jest lubiana przez rówieśników, ale nie ma najlepszej opinii wśród nauczycieli. Podczas jednej z przerw przyjaciółka zwierza się Zuzie, że podoba się jej pewien chłopak, ale nie ma odwagi z nim porozmawiać. Okazuje się jednak, że chłopakowi podoba się... Zuza. Nastolatka nie chce się z nim umówić, żeby nie zranić uczuć przyjaciółki. Chłopak podstępnie, pod pretekstem pomocy w wyborze prezentu dla jego dziewczyny (przyjaciółki Zuzy), nakłania bohaterkę do spotkania, podczas którego wbrew jej woli wykonuje selfie, na którym ją przytula i całuje. Zdjęcie umieszcza na Facebooku. Zuza próbuje wytłumaczyć koleżankom, jakie były prawdziwe okoliczności wykonania zdjęcia, ale dziewczyny nie wierzą w jej wersję wydarzeń. Wykluczają ją z grupy i postanawiają dokonać na niej zemsty. Po zajęciach z wychowania fizycznego telefonem komórkowym rejestrują kąpiel Zuzy pod prysznicem. Film z nagą dziewczyną umieszczają w internecie. Zuza przechodzi załamanie

i skłania się ku popełnieniu samobójstwa. Uważa, że nie może liczyć na wsparcie ze strony rówieśników, rodziny i nauczycieli. Czuje, że została sama ze swoim problemem².

REALIZACJA SPEKTAKLI – INFORMACJE OGÓLNE

Spektakl, który jest realizowany zgodnie z ideą Teatru Forum, zawsze przebiega według tego samego schematu, chociaż treść przedstawienia zmienia się wraz z każdą jego odsłoną. Widzowie zajmują miejsca w sali teatralnej. Od momentu wejścia do sali ich działania będą koordynowane przez Dżokera³. Idealny Dżoker powinien wzbudzać zaufanie, wykazywać się życzliwością i sympatią wobec młodzieży, nie krytykować, zwracać uwagę w sposób serdeczny, dostrzegać wszystkich, którzy chcą się wypowiedzieć. Musi być wyrozumiały, ale też zdecydowany, pewny siebie, zdyscyplinowany, trzymający się zasad oraz kompetentny. Ostatnia z wymienionych cech wymaga rozwinięcia. Kompetencje Dżokera w spektaklu forum znacznie przekraczają umiejętności animatora. Nie może on ograniczać się jedynie do koordynowania działań grupy, ale powinien umiejętnie korzystać z przywileju bycia pierwszą osobą diagnozującą uczestnika forum. W procesie transformacji to Dżoker, dzięki swoim pytaniom, a tym samym przez wywoływanie refleksji wśród członków grupy, ma wpływ na postrzeganie i ocenę przedstawionej przez młodzież sytuacji.

Na początku Dżoker nakłania widzów do wspólnego wykonania kilku ćwiczeń o charakterze integracyjnym, dzięki którym młodzież będzie chętniej współdziałać w grupie, oraz ćwiczeń sprzyjających koncentracji uwagi⁴.

² Streszczenie *Klatki* ukazało się pierwotnie w języku angielskim w czasopiśmie „Journal of Education Culture and Society”. W niniejszej publikacji znajduje się wolne tłumaczenie tego tekstu (zob. B. Forsiewicz, *Forum Theatre in the prevention of exclusion from a peer group in the school space*, „Journal of Education Culture and Society”, 2020, no 2, s. 337–338).

³ Dżoker – animator, koordynator (określenie autorstwa A. Boala).

⁴ W Teatrze Gdynia Główna ćwiczenia wyglądają następująco: Dżoker wypowiada jedno słowo, a zgromadzona na widowni młodzież podaje chórem jego przeciwieństwo, np.: jasny – ciemny, głośny – cichy. Następnie Dżoker dodaje kolejne wyrazy. Widzowie-uczestnicy muszą wypowiedzieć ciąg przeciwieństw z zachowaniem kolejności narzuconej przez Dżokera, np.: jasny, głośny, długi – ciemny, cichy, krótki. W jednym z tego typu ćwiczeń młodzież ułatwiła sobie zadanie, ponieważ dołączyła „nie” przed wyrazami wypowiedzianymi przez Dżokera np. jasny – niejasny. Podczas pierwszego ćwiczenia słychać było nieliczne głosy osób odpowiadających w ten sposób, przy kolejnej próbie okazało się, że wygodna

Wydawnictwo
Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-109-3